

Colecția RESTAURATIO
Coordonator: IOAN CHIRILĂ
Editor: MIRCEA PETEAN

Dacian But-Căpușan

Descrierea CIP poate fi consultată pe pagina de internet
a Bibliotecii Naționale a României

**ECLESIOLOGIA
PROTESTANTĂ
DIN PERSPECTIVĂ
ORTODOXĂ
ÎN LUMINA
CERCETĂRILOR MAI NOI**

PREFAȚĂ DE:

Pr. prof. univ. consult. dr. Ioan Ică sr.

© Editura Limes, 2015
Str. Castanilor, 3
407280 Florești, jud. Cluj
Tel./fax: 0264/544109; 0723/194022
Email: edituralimes2008@yahoo.com
www.edituralimes.ro

ISBN 978-973-726-903-4

LIMES

Vischer, Lukas – „*The Ecumenical Commitment of the World Alliance of Reformed Churches*” – *Reformed World* vol. 38, nr. 5 (martie 1985), p. 261-281.

Vischer, Lukas – „*The Bilateral International Dialogues of the World Alliance of Reformed Churches: Achievement and Follow-up – Bilateral Dialogues*”, WARC, Geneva, 1993, p. 16-39, editor H.S. Wilson.

Vischer, Lukas – *The Reformation Heritage and the Ecumenical Movement – Towards a Renewed Dialogue. The First and Second Reformation*, WARC, Geneva, 1996, p. 161-169, editor Milan Opöcensky.

Vischer, Dr., Lukas – „*Die Ökumenische Zusammenarbeit der Kirchen in ihrem gegenwärtigen Stand*” (Conlucrarea ecumenică a Bisericii în actuala lor situație) în *Universitas* 4/979 – recenzie Diac. Prof. O. Bucevski O., XXXII (1980), nr. 1, p. 171-172.

Viski, Lect. Univ., Béla – *Unitatea Bisericii în eclesiologia lui Wolfhart Pannenberg* – comunicare în cadrul conferinței internaționale *Unitatea Bisericii. Accente eclesiologice pentru mileniul III*, Cluj-Napoca, 23 mai 2003.

*** – „*Vizită ecumenică*” M. A., IX (1964), nr. 3-5, p. 344-361 (IX).

Voulgaris, Prof. Dr., Christos – *Studii de Teologie biblică*, vol. I, Ed. Sf. Gheorghe-Vechi, București, 2000, trad. Pr. Prof. Ion Buga.

Weber, D., Otto – *Karl Barts kirchliche Dogmatik*, Evangelische Verlagsanstalt, Berlin, 1961.

Weber, Otto – *Grundlagen der Dogmatik*, I-II, Neukirchen Verlag, 1977.

Wendel, François – *Calvin. Sources et évolution de sa pensée religieuse*, Ed. Labor et Fides.

Wendebourg, Dorothea – *Reformation und Orthodoxie. Der ökumenische Briefwechsel zwischen der Leitung der Württembergischen Kirche und Patriarch Jeremias II von Konstantinopel in den Jahren 1573-1581*, Vandenhoeck & Ruprecht in Göttingen, 1986.

Zamfir, Pr. Lect. Dr., Gheorghe – „*Aspectele Bisericii*” M. O., LII (2000), nr. 3-4, p. 95-99.

Zamfir, Pr. Lect., Gheorghe – „*Relația dintre Hristos și Duhul Sfânt în Biserica*” M. O., LI (1999), nr. 1-2, p. 72-79.

Zizioulas, Jean – „*Biserica locală într-o perspectivă euharistică – o contribuție ortodoxă*” M. A., XXV (1980) nr. 7-9, p. 606-616 (trad. de Arhid. Prof. Ioan Zăgrean).

Zizioulas, Ioannis – *Ființa eclezială*, Ed. Bizantină, București, 1996 (trad. Aurel Nae).

CUPRINS

PREFAȚĂ (Prof. Ioan Ică sr.)	5
INTRODUCERE	7
1. Importanța, actualitatea și necesitatea abordării temei în epoca ecumenică contemporană	7
2. Locul eclesiologiei în Dogmaticile protestante și problemele pe care le ridică stadiul actual al cercetărilor în domeniu	8
I. ECLESIOLOGIA REFORMATOILOR ȘI A MĂRTURISIRILOR DE CREDINȚĂ DIN EPOCA REFORMEI	11
A. Contextul istoric al apariției Mărturisirilor de credință protestante și a eclesiologiei reformatoarelor	11
1. Contextul istoric al apariției Reformei Protestante în Apus	11
2. Mărturisirile de credință și importanța lor în Protestantism	34
3. Cărțile simbolice ale Bisericii Luterane (evangelice) și locurile în care este expusă doctrina despre Biserică	39
4. Cărțile simbolice ale Bisericii Reformate (calvine) și locurile în care este expusă doctrina despre Biserică	40
5. Prima luare de poziție a Bisericii Ortodoxe față de Confessio Augustana și învățătura despre Biserică expusă în aceasta (1573-1581)	42
B. Eclesiologia Mărturisirilor de credință protestante	48
1. Cele două principii protestante fundamentale	48
1.1. „Sola Scriptura” – singura autoritate	48
1.2. „Sola fide” – mântuirea numai prin credință	56
2. Efectele sau consecințele celor două principii în eclesiologia protestantă	67
2.1. Pierderea sensului tainei iconomiei mântuirii în Hristos, prin Duhul Sfânt în Biserică	67
2.2. Biserica nu mai este înțeleasă	76
a) Ca organ de mântuire	76
b) ca autoritate dumnezeiască infailibilă în materie de credință	87
2.3. Biserica văzută și Biserica nevăzută	100
a) „Sacerdotium” și „ministerium”	100
b) Constituirea Bisericii prin propovăduirea Cuvântului și săvârșirea corectă a Sacramentelor	120
c) Însușirile Bisericii și Reforma Bisericii	133
c ₁) Însușirile Bisericii în Protestantism	133
c ₂) Ecclesia semper reformanda	135
d) Teoria ramurilor implicată în eclesiologia protestantă	137
C. Taina Bisericii în relație cu Taina lui Hristos din perspectiva Mărturisirilor protestante	145

D. Eclesiologia reformatoarelor și a Mărturisirilor lor de credință în raport cu eclesiologia biblică și patristică	154
1. Eclesiologia reformatoarelor în raport cu eclesiologia biblică	154
1.1. Elemente prefigurative ale eclesiologiei în Vechiul Testament	154
1.2. Eclesiologia în Noul Testament	156
2. Eclesiologia protestantă a secolului al XVI-lea și eclesiologia patristică	167
2.1. Eclesiologia Părinților Apostolici	168
a) Didahia sau Învățătura celor doisprezece Apostoli	168
b) Sfântul Clement Romanul	170
c) Epistola lui Pseudo-Barnaba	173
d) Sfântul Ignatie Teoforul	173
e) Sfântul Policarp al Smirnei	178
f) Păstorul lui Herma	179
2.2. Sfântul Ciprian al Cartaginei – învățătura despre Biserică	181
2.3. Eclesiologia Părinților Capadocieni	185
a) Sfântul Vasile cel Mare	185
b) Sfântul Grigorie de Nazianz	188
c) Sfântul Grigorie de Nyssa	189
2.4. Eclesiologia Sfântului Ioan Gură de Aur	192

II. ECLESIOLOGIA LUTERANĂ ȘI REFORMATĂ ÎN CERCETĂRILE TEOLOGILOR PROTESTANȚI CONTEMPORANI REPREZENTATIVI 199

1. Karl Barth (1886-1968)	200
1.1. Biserica eveniment	201
1.2. Biserica văzută și Biserica nevăzută	204
1.3. Autoritatea Bisericii și autoritatea în Biserică	210
1.4. Însușirile Bisericii	212
2. Emil Brunner (1889-1965) – Eclesia Noului Testament și Biserica instituțională	215
3. Otto Weber (1902-1966)	223
4. Paul Althaus (1888-1966)	228
5. Werner Elert (1885-1954)	233
6. Paul Tillich (1886-1965)	239
7. Jürgen Moltmann	245
8. Wolfhart Pannenberg	251

III. ECLESIOLOGIA PROTESTANTĂ ÎN DEZBATERILE ECUMENICE

ACTUALE	260
A. Teologii protestanți contemporani	260
1. Willem Adolf Visser't Hooft (1900-1985)	262
2. Lukas Vischer	267

3. Edmund Schlink (1902-1984)	273
B. Documentul ecumenic <i>Botez, Euharistie, Ministeriu</i> (B.E.M.) din perspectiva protestantă	281
C. Teologi protestanți deschiși pentru Ortodoxie	290
1. Fairy von Lilienfeld	290
2. Karl Christian Felmy	292
3. Lars Thunberg	297
4. Joseph Sittler (1904-1988)	300
5. Adolf Martin Ritter	303

IV. ECLESIOLOGIA PROTESTANTĂ DIN PERSPECTIVĂ ORTODOXĂ ÎN CERCETĂRILE TEOLOGILOR ORTODOCȘI RUȘI, GRECI SÂRBI ȘI ROMÂNI CONTEMPORANI

A. Euși	313
1. Serghei Bulgakov (1871-1944)	313
2. George Florovski (1893-1979)	318
B) Greci	324
1. Ioannis N. Karmiris (1904-1992)	324
2. Nikolaos A. Nissiotis (1924-1986)	331
3. Nikolaos A. Matsoukas (1934-2006)	338
C) Sârbi	345
1. Justin Popovici (1894-1979)	345
D) Români	355
1. Liviu Stan (1910-1973)	355
2. Dumitru Belu (1902-1980)	360
3. Isidor Todoran (1906-1985)	363
4. Nicolae Chițescu (1904-1991)	372
5. Dumitru Stăniloae (1903-1993)	377
6. Ion Bria (1929-2002)	392
7. Dumitru Popescu (1929-2010)	403
8. Ioan Ică	410

CONCLUZII	417
-----------------	-----

Lista abrevierilor	420
--------------------------	-----

BIBLIOGRAFIE	422
--------------------	-----

luterană (D. Popescu^{**}) sau Teologia mărturisirilor de credință luterane și ortodoxe (Ioan I. Ică, Șt. Sandu^{***}), alte lucrări care fac referire la această problemă, analizând învățătura protestantă în general (I. Mihălcescu, N. Chițescu la români, I. Karmiris și N. Matsoukas la greci^{****}). Referire la eclesiologia protestantă cum este și firesc fac toate manualele de Teologie Dogmatică și Simbolică, mai vechi sau mai noi, fără a intra însă într-o analiză de amănunt.

Pe de altă parte, cercetările mai noi cu privire la eclesiologia protestantă ale teologilor luterani și reformați, dar și ale ortodocșilor merită să fie luate în considerare prin elementele noi care le aduc în dezbatere.

Avându-se în vedere toate acestea, precum și cele sus-menționate despre actualitatea chestiunii eclesiologice rezultă necesitatea unei abordări cuprinzătoare a problemei în Teologia română contemporană.

Idem – „Noi orientări eclesiologice în Protestantism” O., 2/1966, p. 284-305.

Pr. Prof. Dr. Dumitru Belu – „Ideea de unire a Bisericilor în Dogmatica lui Emil Brunner” M. B., nr. 4-6/1970, p. 305-310.

Drd. Viorel Mehedințu – „Concepția eclesiologică a lui Karl Barth privită din punct de vedere ortodox” O., nr. 4/1966, p. 561-578.

^{**} Magistrand Dumitru Popescu – „Eclesiologia luterană” O., nr. 3/1962, p. 413-427.

^{***} Diacon Lector Ioan I. Ică – „Mărturisirea de credință a lui Mitrofan Kriopulos. Însemnătatea ei istorică, dogmatică și ecumenică” (teză de doctorat) M. A., nr. 3-4/1973, p. 208-473; Pr. Conf. Dr. Ștefan Sandu – „Teologia Mărturisirilor de credință luterane și ortodoxe” (textă de doctorat), partea a IV-a O., nr. 3-4/1992, p. 3-96.

^{****} Prof. Nicolae Chițescu – „Ortodoxie și Protestantism” O., nr. 3/1950, p. 383-439.

I. Mihălcescu – *ἰστορία της Ορθοδοξίας*. Die Bekenntnisse und die wichtigsten Glaubenszeugnisse der griechisch-orientalischen Kirche im Originaltext, nebst einleitenden bemerkungen, Leipzig, 1904.

Prof. Ioan N. Karmiris – *Ορθοδοξία Καὶ Προτεσταντισμός*, vol. I., Atena, 1937.

Prof. Nikos Matsoukas – *Ο Προτεσταντισμός*, Tesalonic, 1995; *Ορθοδοξία Καὶ Προτεσταντισμός*.

Idem – *Οικουμενική Κίνηση*, Tesalonic, 2000.

I. ECLESIOLOGIA REFORMATOILOR ȘI A MĂRTURISIRILOR DE CREDINȚĂ DIN EPOCA REFORMEI

A. Contextul istoric al apariției Mărturisirilor de credință protestante și a eclesiologiei reformatoilor

1. Contextul istoric al apariției Reformei Protestante în Apus

Al doilea eveniment major în Istoria bisericească, o schimbare care a însemnat o piatră de hotar în cursul ei, după Marea Schismă de la 1054, însemnând încă un pas important spre dezbinarea Bisericii a fost Reforma Protestantă. Aceasta, prin ruperea de Roma a unei părți masive a populației, a distrus unitatea creștinătății vest-europene, aducând cu sine și o revoluție socială.

O serie întreagă de factori politici, culturali, sociali, economici au determinat apariția Reformei, pe lângă cei religioși, constituind cauzele Reformei pe termen lung.

Biserica romano-catolică devenise o mare putere seculară, iar sistemul ei fiscal, deosebit de apăsător „Biserica crease un vast aparat administrativ, judiciar și fiscal, care cuprindea toată lumea catolică. Întreținerea acestui aparat, cheltuielile Curiei pontificale, construcțiile monumentale, războaiele cu împărații germani cereau sume din ce în ce mai mari”.² Apare, în această perioadă a Evului Mediu târziu un conflict de interese între aspirațiile burgheziei și pretențiile Bisericii Apusene. De la chestiuni pragmatice se ajunge la probleme doctrinare: contestarea autorității papale, a clerului în general și a Bisericii, ca instituție.

Reforma a constituit o mișcare complexă, rezultat al unei lungi evoluții. „Departate de a fi constituit un fenomen de ordin exclusiv religios,

² Acad. Andrei Oțetea – *Renașterea și Reforma*, Ed. Științifică, București, 1968, p. 256. Să se vadă și Prof. Teodor M. Popescu, Pr. Prof. Teodor Bodogae, Prof. George Gh. Stănescu – *Istoria bisericească universală*, manual pentru uzul studenților Institutelor Teologice, vol. II, EIBMBOR, București, 1956, p. 187-193 și Pr. Prof. Ioan Rămureanu, Pr. Prof. Milan Šesan, Pr. Prof. Teodor Bodogae – *Istoria bisericească universală*, pentru Institutele Teologice, vol. II (1054-1982), EIBMBOR, București, 1993, cap. *Situația generală a Bisericii Apusene, Cauzele reformei protestante*, p. 200-205.

Reforma a fost evenimentul dominant al primei jumătăți a secolului al XVI-lea – și cu substanțiale implicații, conexiuni, consecințe în multiple planuri ale culturii și civilizației”.³ Lupta împotriva autorității Bisericii a fost deschisă de umaniștii Renașterii. Renașterea și Reforma (ca ideal) s-au confundat la începuturile lor. Întoarcerea la izvoare (ad fontes), dreptul la libera cercetare și autonomia conștiinței individuale constituiau revendicări comune. Separarea celor două curente se produce când Erasmus de Rotterdam în lucrarea *De libero arbitrio* (1523) susține că omul are capacitatea de a alege între bine și rău și în consecință de a săvârși ceea ce poate să-i asigure mântuirea, iar Luther îi răspunde cu doctrina *sola gratia*, în lucrarea *De servo arbitrio* (1525).

Umanismul a deschis calea dezvoltării exegezei biblice și a determinat tendința de a proclama Scriptura drept singura autoritate prin critica filologică și istorică. De asemenea a contribuit la crearea unei confuzii spirituale prin gustul pentru misticism și scepticism și relativizarea dogmelor, a adus cu sine ideea statului național laic. Umanismul și Renașterea au propagat individualismul, imanența, empirismul. Astfel umanismul a constituit o cauză majoră a Reformei, ceea ce i-a determinat pe mulți istorici să afirme *Erasmus a semănat, iar Luther a cules*. „Umanismul Renașterii, prin cultul său pentru om, prin întoarcerea la antichitatea greco-romană precreeștină, rupea cu tradiția medievală romano-catolică, fără însă să marcheze o apropiere de Ortodoxie. Reforma protestantă era, pe plan teologic, într-o măsură semnificativă, o radicalizare a augustinismului”.⁴

La începutul secolului al XVI-lea, Biserica romano-catolică se afla într-o stare decăzută. Captivitatea de la Avignon (1309-1377), schisma papală, numită și Marea Schismă din Occident (1378-1417), activitatea Inchiziției nepotismului și simonia care au luat proporții fără precedent viața lumească dusă de papii Renașterii, în special cei din familia Borgia abuzurile fundamentate pe Tradiția creștină, care ajunseseră la culme, au contribuit la aceasta. Exista o criză de încredere în autoritatea și identitatea Bisericii. Se

³ Ovidiu Drimba – *Istoria culturii și civilizației*, vol. 10, Ed. Saeculum I. O.; Vestala, București, 1999, p. 6. A se vedea și Pr. Prof. Ioan Rămureanu și colab. – *op. cit.*

⁴ Plaside Deseille – *Nostalgia Ortodoxiei*, Ed. Anastasia, București, 1995, p. 223. „Reformatorii au intenționat doar să reacționeze împotriva abuzurilor și abaterilor proprii, în mare parte creștinismului apusean, care se accentuasera și ca urmare a despărțirii de restul lumii creștine. Din păcate reformatorii trăiau într-un univers deja rupt de vechea tradiție și erau ei înșiși impregnați de augustinism, iată de ce n-au fost capabili să regăsească plinătatea creștinismului original” (p. 247).

impunea o reformă, dar aceasta n-a putut fi înfăptuită în conciliile de la Konstanz (1414-1418), Basel (1431-1447) sau Ferrara-Florenza (1438-1439), deși era dorită și de teoria conciliaristă, ce apare în secolele al XIV-XV-lea, de umaniștii creștini, de misticii bibliști și de universitarii neoscolastici.

Asemenea umaniștilor, reformatorii care au studiat în universități în care pătrunsese deja orientarea umanistă au proclamat întoarcerea la începuturile Bisericii sau ale vieții creștine, nutrind aspirația de a reface creștinismul originar deformat, prin înlăturarea erorilor doctrinare, disciplinare și de cult, „trăiau cu conștiința nezdruincată a determinării teonome a întregii lor activități de reformare a Bisericii”.⁵

Reforma a fost o mișcare de erudiți, dar nu a constituit un curent unitar. O serie întreagă de reformatori au activat în diferite orașe vest-europene, iar Teologia protestantă a apărut în urma unor conjuncturi.

În Biserica catolică medievală misterologia scolastică însemna o îndepărtare, mereu crescândă de Dumnezeu, iar Biblia juca un rol minor. În cadrul slujbelor erau citite câteva pasaje în limba latină, iar credincioșii nu o înțelegeau. Mirenii nu aveau voie să citească Biblia singuri, lucru care nu era de altfel recomandat, pentru că aproape sigur ar fi înțeles-o greșit. Clericii erau mijlocitori între credincioși și cuvântul lui Dumnezeu, preoții constituind o clasă separată de masa credincioșilor, iar indulgențele constituiau un abuz al puterii de a lega și a dezlega.

La sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea, prereformatorii *John Wicliff* (1320-1384), filosof predestinaționist, adept al lui Occam în Anglia, numit *luceafărul de dimineață al Reformei* cel mai important reformator medieval scolastic și *Jan Hus* (1368-1415), profesor și predicator la capela Betleem din Praga în Boemia s-au ridicat împotriva abuzurilor din cadrul structurii și organizării Bisericii, precum și a tuturor inovațiilor care nu aveau temei revelat. Însă lolarzii (adeptii lui Wicliff) au rămas în Biserica Catolică ca un grup aparte fără să-și definească o identitate separată, iar ideile husite n-au cunoscut o largă aderență la masele de

⁵ Pr. Daniel Benga – *Marii reformatori luterani și Biserica Ortodoxă. Contribuții la tipologia relațiilor luterano-ortodoxe din secolul al XVI-lea*, Ed. Sofia, București, 2003, p. 25. „Noile elite laice care se ridică pe fondul trecerii spre o nouă etapă culturală, intră în conflict cu tendințele conservatoare venite din partea monarhiei tradiționale și a instituției Bisericii, clădite pe mentalitatea mediavală” (Alexandru Buzalic – *Ekklesia. Din problematica eclesiologiei contemporane*, Ed. Buna Vestire, Blaj, 2005, p. 55).

credincioși. Lucrările lui Wicliff: *De dominio divino*, *De potestate papae*, *De ecclesia*, *De veritate Scripturae sanctae* conțin în nuce toată eclesiologia protestantă de mai târziu, potrivit lui ordinea autorității este: Dumnezeu-Scriptură-Biserică.

În opera sa fundamentală *Tractatus de ecclesia*, Hus afirmă că adevărata Biserică este a celor predestinați, dar nu atacă instituția sacramentală a Bisericii, el nu îndemna la abolirea ei, ci la o reformare. Apelul prereformatorilor, care pot fi numiți reformatori morali, la Biserică invizibilă și la supremația Scripturii a fost cauzat de lupta împotriva curialismului și a abuzurilor ierarhiei. Ei resping întregul sistem papal și fac legătura între predestinație și eclesiologie, Biserică adevărată, parte a celor aleși, predestinați.

Mișcări contestatate în sânul catolicismului, care într-un fel au precedat Reforma au fost catarii, albigenzii și valdenzii erezii medievale, care au tulburat Occidentul în secolele XI-XII, caracterizate de anticlericalism și antisacramentalism. De asemenea ereticul Marcion, care a trăit în veacul al II-lea poate fi considerat un precursor al Protestantismului, fiind elogiut de unii teologi moderni și numit *primul protestant*.

Cauza imediată a Reformei au constituit-o acțiunile lui Martin Luther (1483-1546), profesor de exegeza biblică a Vechiului Testament la Wittenberg, dintre 1517 și 1521 și reacția autorităților eclesiastice la acestea.

Preot din 1507, doctor în Teologie din 1512 Luther a fost invitat să predea în acest an la tânăra Universitate din Wittenberg, înființată de Frederic al Saxoniei în 1502. El cunoștea pe fericitul Ieronim și Augustin, pe marii scolastici: Toma de Aquino, Duns Scot, Petru Lombardul, pe umaniști: Erasmus de Rotterdam, Johannes Reuclin, Lefèvre d'Etaples (alias Faber Stapulensis), mistica germană, care l-a avut promotor pe magistrul Eckheim – de pe când se afla la studii la Wartburg.

Luther a căpătat cognomenul *Eleutherius*, deoarece a încercat să elibereze Teologia timpului său și s-o orienteze către Teologia paulină și augustiniană, dar întrebuințează și el principiile de gândire scolastică. Într-o primă etapă a gândirii sale teologice, Luther a fost „preocupat să concilieze augustinismul cu scolastica, harul cu liberul arbitru”⁶. Luther este germanul despre care s-a scris cel mai mult existând o foarte bogată literatură despre el, opera lui de asemenea fiind impresionantă, peste 100 de volume. În

⁶ Emile G. Leonard – *Histoire generale du protestantisme*, tome I: La Reformation, Paris: Quadrige/PUF, 1998, p. 43.

perioada sa catolică, în *Comentariul la Psalmi*, scris la 1513-1515, Luther subliniază caracterul de mister al Bisericii, dar nu suprimă Biserica vizibilă. „El a vrut să sublinieze această temă (fidelis populus) în raport cu aspectul de comuniune sacramentală sau de instituție al Bisericii. El n-a vrut o Biserică ideală pe care s-o opună bisericii timpului său. El a vrut să acționeze în Biserică concretă, în care se afla”⁷, cu toate că în Cursul despre Epistola către Romani critica clerul, Biserică instituțională și pe predicatorii inapți. Data de 31 octombrie 1517, ajunul sărbătorii *Zilei tuturor sfinților*, când Luther a afișat cele 95 de teze ale sale pe ușa catedralei din Wittenberg marchează începutul Reformei, aprinderea flăcării ei.

Tezele scrise în latină, au fost traduse în germană, tipărite și răspândite în Germania și Elveția.

Călugărul Martin Luther, membru al ordinului augustinian se pronunță împotriva vânzării indulgențelor, care asigurau mântuirea, iertând aprioric orice păcat, atrage atenția că Biserică îi conduce pe cei care le cumpărau la o eroare fatală, afirmă că a identificat erori în învățătura Bisericii și nu există dovezi în Scriptură care să-l contrazică, iar mântuirea se poate obține numai prin credință. De asemenea contestă învățătura cu privire la meritele prisositoare ale sfinților.

Luther nu s-a ridicat de la început împotriva preoției speciale, ci a refuzat să mai recunoască autoritatea papei, contestând și statutul social privilegiat al clerului roman. Nu este atacată în cele 95 de teze doctrina despre Biserică și ierarhie. În tezele 53-80 el spune „Biserică a fost angajată în predicarea indulgențelor în locul Evangheliei argumentând că episcopul, clerul și teologii vor avea de dat un răspuns greu pentru că au făcut această substituție nepermisă. De asemenea face câteva remarci tranșante în ce privește interesul arătat de aceștia pentru bani, mai mult decât pentru suflete”⁸. În teza 72 afirmă că „Biserică n-a fost ceea ce este acum”⁹, arătând starea de corupție a Bisericii apusene din timpul său, iar în teza 89 conchide că „Biserică are nevoie de o reformă”¹⁰ (de îndreptare), iar aceasta nu este treaba papei singur, a cardinalilor ci a întregului creștinism.

⁷ Marc Lienhard – *L'Évangile et l'Église chez Luther*, Les Éditions du Cerf, Paris, 1989, p. 123.

⁸ James Atkinson – *Martin Luther and the Birth of Protestantism*, John Knox Press, Atlanta, 1981, p. 151.

⁹ *Ibidem*, p. 155.

¹⁰ *Ibidem*, p. 155.

Luther nu se pronunță împotriva învățaturii tradiționale despre Biserică și preoția specială nici în alte lucrări ale sale *Despre concilii și Biserică* (refuză să se confrunte cu papa într-un conciliu) sau *Misa germană și preoția* (descrie noua organizare a serviciului divin).

În scrierea *Von dem Papsttum zu Rom* Luther expune caracteristicile fundamentale ale noțiunii de Biserică, comunitate spirituală, nu trupească, căci Mântuitorul spune: „Împărăția Mea nu este din lumea aceasta” (In 18,36), ea există pretutindeni acolo unde este credința. „Nimeni nu va crede că unitatea trupească este identică cu unitatea spirituală. Întreaga creștinătate nu are alt cap decât pe Hristos însuși. Biserica poate la fel de puțin să se socotească societate omenească după cum credința se poate considera bun temporal”.¹¹ În aceeași lucrare vorbește despre existența a două Biserici: creștinătatea spirituală, interioară (Ecclesia abscondita) și cea trupească, exterioară, care însă nu trebuie despărțite. El introduce o nouă categorie Ecclesia spiritualis. Ea nu se identifică cu Biserica universală, dar este prezentă în ea.

La o nouă înțelegere a ființei Bisericii a condus învățătura despre justificare a lui Luther cristalizată în locul disputelor cu privire la indulgențe. La acuza romano-catolicilor că cei ce se despart de instituția bisericească văzută nu mai sunt membri ai Bisericii, Luther enunță principiul conformității cu Scriptura. „Evanghelia sau Cuvântul lui Dumnezeu din ea este creatorul și susținătorul Bisericii invizibile”.¹²

Foarte curând el a enunțat al doilea criteriu: primirea sacramentelor: Botezul și Euharistia, ca să adauge mai târziu și alte criterii vizibile: rugăciunea permanentă și practicarea virtuților.

Așadar existau acum două concepții despre autoritatea în Biserică: autoritatea ierarhie și în particular a papei și autoritatea Scripturii.

Se poate spune că Reforma a fost o revoltă împotriva teocrației papale, a poziției de dominare pe care o avea papalitatea, încercând să subordoneze politicul, în Evul Mediu în spațiul vest-european, ea înseși fiind o instituție politizată. „Reforma nu a fost o revoltă împotriva papalității, cât a fost o revoltă împotriva puterii strivitoare pe care Biserica Romană și

¹¹ Leif Grane – *Confessio Augustana met noter och kommentarer Orientering I den lutherska reformationens grundtankar*, Stockholm, 1967, p. 71 c. f. Pr. Conf. Dr. Ștefan N. Sandu – „Noțiunea Bisericii la unii teologi evanghelici luterani” Anuar Facultatea de Teologie Ortodoxă, București, an I (2001), p. 325-326.

¹² Henri Strohl – „La notion de l'Eglise chez les Réformateurs” RHPR VI-e anée, nr 3-4-5/1936, p. 267.

papalitatea o exercita asupra societății medievale. Mai precis Reforma a fost o revoltă împotriva teocrației, a pretenției papei de a conduce întreaga lume creștină atât în treburile religioase cât și în cele civile, în numele lui Dumnezeu”¹³.

În 1517 Luther mai spera încă într-o reformă (purificare) în sânul catolicismului fără a afecta structurile clasice ale Bisericii, eliminând doar devierile (o restaurare a Bisericii, sau regenerare a instituției eclesiastice). El inițiasse doar un protest în interiorul Bisericii Apusene.

În ianuarie 1518 călugărul dominican Johann Tetzel dezbate la Frankfurt-pe-Oder cele 106 teze împotriva lui Luther, compuse la cererea lui de profesorul Konrad Wimpina. Același călugăr îl va denunța la Roma, ca eretic, după ce Johannes von Staupitz, vicarul general al augustinienilor a informat că doar învață doctrine noi. Disputa de la Heidelberg (aprilie 1518) la care ia parte „dă prilejul lui Luther de a-și cristaliza o doctrină proprie”.¹⁴ Este convocat la Roma, dar nu se prezintă și refuză să retracteze (septembrie 1518).

În timpul întâlnirii de la Augsburg, din octombrie 1518, cardinalul Toma de Vio (Cajetan), timp de câteva zile încearcă să-l convingă pe Luther, chiar prin amenințări, că a deviat de la adevăr. Acesta însă răspunde că a identificat erori în învățătura Bisericii și acceptă dovezi numai din Sfânta Scriptură: „Vreau să urmez învățămintele Bisericii, dar nu pot să retractez atâta vreme cât nu voi fi încredințat că doctrinele mele sunt potrivnice Scripturii”¹⁵. În 3 martie 1519 el îi scria pepei: „nu am avut niciodată intenția să condamn Biserica romană și nu pun nimic deasupra ei în cer și pe pământ, afară de Iisus Hristos Domn peste toate”¹⁶.

Dar în timpul disputei de la Leipzig (27 iunie – 16 iulie 1519) – prima mare confruntare între ideile Reformei și Teologia catolică medievală – organizată sub egida Universității la care iau parte profesori de la Erfurt și Paris, ca arbitri, doctori în Teologie și 200 de studenți, Luther, care era însoțit de Melancton și Karlstadt, în discuțiile aprinse, în contradictoriu cu cardinalul Johann Mair Eck din Ingolstaad, care aparent a câștigat competiția, își dă seama că reforma internă nu mai e posibilă, nu mai există cale de

¹³ Pr. Adrian Niculcea – *Sfânta Treime în ființa și viața Bisericii*, Ed. Arhetip, 2001, p. 29.

¹⁴ James Atkinson – *op. cit.*, p. 153.

¹⁵ Georges Blond – *Furiosii Domnului: catolici și protestanți: patru veacuri de fanatism*, Ed. Politică, București, 1976, p. 89.

¹⁶ Emile G. Leonard – *op. cit.*, p. 56.